

УДК 821.161.2.08:61-051:39(=161.2)

Жовнір М.М.

ПРОЯВ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЛІКАРІВ-ПИСЬМЕННИКІВ)

ВДНЗ України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

У руслі загальної тенденції лінгвістичного студіювання різних дискурсивних парадигм гостро постала потреба різноаспектного вивчення дискурсу лікарів. У текстовій площині художніх творів лікарів-письменників гармонійно поєднано індивідуально-авторське бачення когнітивної та мовної картин світу, представлено ключові універсали національного менталітету. Мета цієї статті – дослідити лексичні ідентифікатори української ментальності в медичному дискурсі. Матеріалом дослідження слугували художні твори українських письменників-лікарів. У праці використано загальнонаукові та власне лінгвістичні методи і прийоми: описовий метод, дефініційно-компонентний аналіз, контекстуальний аналіз, методика дискурс-аналізу, елементи соціолінгвістичного аналізу. Акцентовано на релевантності студіювання лінгвальних, когнітивних і прагматичних параметрів медичного дискурсу в тісному зв'язку з базовими ментальними характеристиками українського етносу. Проінтерпретовано й систематизовано теоретичні засади дослідження ментальності – сукупності емоційного й раціонального світосприйняття, що містить загальні етнічні культурні норми, базові цінності, поведінкові канони, споконвічні традиції та життєствердні переконання тієї чи тієї народності. Крім цього, окреслено стрижневі характеристики ментального профілю українця: релігійність, антеїзм, патріотизм, ліричність, кардоцентризм. У полі зору автора – лексичний ярус сучасної української мови. З'ясовано, що проаналізовані фрагменти містять значну кількість лексем-експлікантів етноментальних характеристик українського етносу. У праці вирізняє й проаналізовано мовні репрезентанти таких лексико-семантичних груп: «Релігійність», «Антеїзм», «Патріотизм», «Кардоцентризм», «Ліричність». Указано, що в дискурсі лікарів-письменників українці постають набожними, емоційними, ліричними людьми. Патріотичні почування та гіперболізоване прагнення миру і справедливості доповнюють строкату гаму етнічних рис українця.

Ключові слова: медичний дискурс, мовна картина світу, ментальність, лексика, лексема, лексико-семантична група.

Прагматизація лінгвістики та цікавість філологів до проблем організації мовного коду сприяли активному й багатоглядному студіюванню дискурсу. Нині дедалі більше учених об'єктами досліджень обирають саме одиниці різних комунікативних сфер. Утім, вітчизняна теорія дискурсу й надалі потребує ґрунтовного та виваженого дослідження. На жаль, попри намагання вчених вичерпно й усебічно описати весь дискурсивний континуум мовних виявів, а також солідні теоретичні й методичні набутки в цьому, деякі різновиди «текстів занурених у життя» з певних причин дотепер не були науково інтерпретовані й детально описані на матеріалі української мови. Не потрапив під прискіпливе дослідницьке око й медичний дискурс української художньої літератури, хоча підстави для того є, бо, як слушно зауважує В. Ю. Пустовіт, «Плеяда медиків-письменників безкінечна як і Всесвіт, а твори залишили помітний слід у медичній деонтології» [4]. Нині назріває потреба різноаспектного студіювання доробку лікарів-письменників, аналізу його лінгвальних, когнітивних і прагматичних параметрів у тісному зв'язку зі стрижневими ментальними характеристиками українського етносу. Тож, **актуальність** пропонованої праці зумовлена дедалі більшим утвердженням важливості етнокультурної інформації, представленої в узуальних для сучасного вітчизняного соціуму дискурсах, зокрема й медичному.

Мета

Дослідити лексичні ідентифікатори української ментальності в медичному дискурсі. Постав-

лена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) окреслити стрижневі характеристики ментального профілю українця; 2) виокремити, систематизувати і проаналізувати лексико-семантичні групи мовних репрезентантів української ментальності.

Нині до активного наукового обігу ввійшло поняття *ментальність*, уживане переважно на позначення специфічного простору взаємодії індивідуальної та колективної свідомості. У медичному дискурсі представлено узуальні характеристики ментального профілю українця: індивідуалізм, кардоцентризм, емоційність, щирість, гостинність, гуманність, толерантність, волелюбність, патріотизм, демократизм тощо. Дослідники цього феномена (С. К. Богдан, О. В. Бондаренко, І. О. Голубовська, С. Я. Єрмоленко, В. В. Жайворонко, В. І. Крячко, І. С. Крячко, Я. К. Радевич-Винницький, М. М. Слюсаревський, М. І. Шлемкевич, В. М. Янів та ін.) одностайні щодо істинності окреслених рис вітчизняного характеру, хоча проблема вираження й доповнення спектра засадничих психоетнічних характеристик української ментальності в сучасному мовознавстві не втратила гостроти й актуальності.

Не занурюючись у єдність, а часом і колізії зі створення ментального профілю українця, вважаємо, що всі ці міркування сприяють його позиціонуванню як людини набожної, ласкавої, ліричної, щирої, ввічливої та волелюбної. Експлікантами вказаної лінгвоментальної своєрідності є мовні засоби, адже «Акумуляючи в собі всі вирази буття етносу, зауважує Т. О. Лещенко, – мо-

ва є невичерпним джерелом інформації про історію, звичаї, традиції матеріальної культури й духовного життя нації» [2]. Серед указаних мовних репрезентантів за ступенем релевантності окреме місце посідають одиниці лексичного ярусу української мови. Звернімося до аналізу вирізнених на основі значеннєвої спільності лексико-семантичних груп («Релігійність», «Антеїзм», «Патріотизм», «Кардоцентризм», «Ліричність»).

Лексико-семантична група «Релігійність».

Набожність і виняткова повага до всього сакрального – питомі риси українців. Релігійні цінності тісно переплетені з головними аксіологічними домінантами вітчизняного морально-поведінкового кодексу. Словесними об'єктиваторами загального віровизнання постають семантично близькі номени *релігія, релігійність, віра, вірування, віровизнання, вірповідання, віровчення* тощо: «*Що ж від нас залишиться, якщо хліб заберуть і віру?*» (Щербак Ю., «Час великої гри»). Значення цих слів виражається через зв'язок із денотатом лексеми *Бог*, кодифікованої «явною надприродною істотою, що нібито створила світ і керує ним та вчинками людей» [5]. У досліджуваному дискурсі активно транслюються лексичні одиниці, вжиті на позначення верховного божества, яке править світом: *Бог, Господь, Творець, Всевишній, Христос, Отець, Отець Небесний, Бог-Отець, Спаситель, Сотворитель* та ін.: «*Бо Христос наш народився!*», «*Чи Господь простить мене?*» (Щербак Ю., «Час великої гри»).

За християнською традицією Бог має три особи: Бог-Отець, Бог-Син і Бог Дух Святий. Догмат Триєдності Господа, а також уклінність перед Божою Матір'ю, яка стала символом християнської жертвності та всесильної материнської любові й відданості, вербалізується в медичному дискурсі лексемами *Ісус, Ісус Христос, Христос, Боголюдина, Син Божий, Бог-Син, Ісус Назаретянин, Святий Дух, Дух, Богородиця, Богоматір, Господня Мати, Божа Мати, Мадонна* та ін.: «*Преблагій господи, нізпошли нам благодать Духа твого святого, Сільраді нашій на утешеніє, а Наркомосові на пользу*» (Остап Вишня, «Вишневі усмішки сільські»), «*Христос сказав: про годину ту не знають ні ангели на небі, ні навіть Син – тобто Ісус*» (Щербак Ю., «Час великої гри»).

Важливо наголосити ще на одному аспекті: проаналізовані художні фрагменти рясніють номінаціями духів зла, які повсякчас спокушають людину, схиляють до гріховних помислів і вчинків. Уживані оркони *диявол, сатана, люцифер, демон, чорт, лихий, нечистий, іуда, біс* тощо окреслюють межі між категоріями доброго і злого, відображають протилежні грані людського буття: «*Він зліпить чорта. От! Справжнього чорта*» (Микитенко І., «Вуркагани»), «*А в середні віки взагалі б оголосили про породження біса*» (Щербак Ю., «Лікарі»). Указані словесні рефлексії потверджують поєднання християнського і

язичницького світоглядів, увиразнюють віру українців в одвічне протиборство сил Царства Небесного і Господнього ополчення.

У дискурсі письменників-лікарів виявлено лексеми, об'єднані спільною семою «культува споруда, що використовується для богослужінь і молитов»: *церква, храм, собор, костел, каплиця* тощо, які демонструють як розгалуженість системи релігійних установ, так і бажання українців поклонитися Творцю, засвідчити не позірну, а істинну віру. Фіксуємо й номінації символічних для церковної традиції атрибутів, Священні Писання: «*Не можемо без бога, не можемо без церкви, не можемо без батюшки, не можемо і без матушки...*» (Остап Вишня, «Вишневі усмішки реконструктивні»), «*Поприкладався до всіх мощей, до всіх чудотворних ікон...*» (Остап Вишня, «Моя автобіографія»), «*Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена*» (Щербак Ю., «Час великої гри»). Їх поява в дискурсі сприяє відтворенню загальної набожності українців і зображенню традиційних християнських богослужінь, церковних дійств і молитов.

Елементи міфологічно-язичницького світосприйняття, архаїчних вірувань, звичаїв і традицій представлено в дискурсі словами *ворожити, чаклувати, заклинати, воскрешати, зачаровувати, замовляти, шептати, шаманити, заговорювати, заворожувати, приворожувати, відьмувати, урочити, зсилати, зливати* та ін., денотативне значення яких виражає прояви сакрального чи містичного, а також демонструє віру українців у здатність магічних сил впливати на людину і природу: «*Я тебе буду прохати рожденному, хрещеному (ім'я) од бешихи шептати*», «*Замовляю кості рожденному, хрещеному (ім'я) од виху й зсилаю на очерети, на болота*» (Остап Вишня, «Вишневі усмішки сільські»).

Лексико-семантична група «Антеїзм». Однією зі стрижневих рис української ментальності є тісний зв'язок із середовищем існування, міцно переплетений із традиціями предковичних способів господарювання і пов'язаний з архетипом плідної Матері-землі та люблячого, вдячного Сина-хлібороба. Культ землі має кількатисячолітню історію і сягає уявлень українців про світобудову, де головним елементом була земля, а найважливішою метою – вирощення хліба. Для репрезентації ідеї долучення українства до хліборобського культурного кола й шанування щедрот чорнозему лікарі-письменники не принагідно, а регулярно використовують лексеми *земля* (чорнозем): «*Земля оброботки потребує...*» (Остап Вишня, «Вишневі усмішки сільські»), «*В тих економіях вічно крєктали строкові робітники з сірим кольором облич <...>, з вузлами замість рук та ніг, з горбами замість спин і з згустками чорної крові, перемішаної з чорноземом у грудях, замість сердець і душ*» (Микитенко І., «Вуркагани»).

Обробіток ґрунту – це традиційний елемент вітчизняної побутової культури, сформованої на основі землеробської праці та культу землі. У творах лікарів-письменників акумульовано й майстерно відображено загальноукраїнське призначення до землеробства. Серед часто вживаних словесних експлікантів цієї етноментальної риси – лексеми *хліб, пшениця, пашниця, жито, ячмінь, овес, зерно, сім'я, насіння та ін.*: «А за вікном *жита* красувалися, *пшениці* наливалися, голубіло волошками по житах, зозулило лагідно по лісах...», «Сіяли *овес*, а воно не вишло – завівсюжило», «Зливою на нього *зерно* пустимо!» (Остап Вишня, «Веселі усмішки сільські»).

Указані слова мотивовані значущістю архетипу *хата*. Спостережено активне використання в дискурсі лексеми, кодифікованої зі значеннями «сільський одноповерховий житловий будинок; внутрішнє житлове приміщення такого будинку» [5], а також знакове втілення її синонімічної парадигми, зокрема номенів, що увиразнюють її семантичну варіативність (*оселя, домівка, господи, помешкання, садиба, житло, хатина, куток, землянка* тощо): «Запросивши гостей до *хати*, старий <...> хуленько повернувся у *житло*» (Волик О., «Не втрачай свій оберег»). Впадає в око авторська майстерність у відтворенні найтонших гедоністичних почувань, спричинених замилюванням красою рідної землі.

Лексико-семантична група «Патріотизм». Українці як етнічна спільнота споконвіку прагнули до самостійності та незалежності. Художній дискурс якнайповніше відтворює успадковані генетично демократичні переконання, волелюбність українців, почуття їхньої національної гідності та глибокий патріотизм. Ці риси передовсім репрезентує пласт соціально-політичної лексики, що виражає безмірну любов до Батьківщини й осучаснений козацький демократизм.

Переплетення націєцентричних світоглядних векторів експлікує парадигма дериватів, що групуються довкола словотвірної основи *україн* (Україна (Вкраїна) *українець, українка, українство, українська, українофіл, українофільство, українізація, українознавство, український, україномовний, українізуватися* тощо): «Повившись *виразно на печальну українку*, і цим поглядом ніби наділивши її п'ятаком, *турок шляхетно піднятої голови поманив її до себе*» (Волик О., «Тисяча і друга ніч»), «*Бачиш, як душі українофілів виблискують*» (Волик О., «Одного разу в Дніпропетровську»).

Виявлено випадки синонімічної заміни в дискурсі топоніма *Україна*. Міцний зв'язок українців із рідною землею виражають часто вживані лікарями-письменниками номен *Вітчизна, Отчизна, Батьківщина, Предківщина* тощо: «Є у нас і *юннати, і школа, і піонери не стоять осторонь від охорони нашої природи, але цей рух, рух за природничий розквіт нашої Батьківщини має бути всенародним*» (Остап Вишня, «Самі собі

шкідники»).

Словесними рефlekсами глибокої любові до батьківського дому та болісної туги за рідним краєм уважаємо слова і словосполуки *чужина, чужоземщина, чужа земля, чужий світ, далекий світ* та ін.: «Напевно, *втіха від споглядання «вічного міста» не дає власти у відчай під час ностальгії і підтримує тебе на чужині*» (Березовський О., «Інтернаймичка»).

Денотативне значення «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [5] виражають номен *патріот* і *патріотизм*, а впотужнюють словесний інструментарій репрезентантів національного вияву вжиті на позначення свідомої ідентифікації себе українцями атрибутиви *національний, загальнонаціональний, державний, народний* та ін.: «Парапсихологія, рок-музика, ротика, *національні ідеї* були забороненими *плодами радянського «єдему»* (Волик О., «Одного разу в Дніпропетровську»).

Демократія – це народовладдя, політичний устрій, за якого верховна влада в країні належить його панівній рушійній силі. Попри потяг до етнічної окремішності, українці повсякчас свідомо прагли долучитися до світового суспільно-політичного поступу. Позиціонування себе частиною цивілізованого європейського світу, а також усвідомлення перспективи спільного розвитку репрезентовано в дискурсі лексемами *європеець, Європа, європейський, Захід, Західна Європа, західник, західний* та ін.: «А далі вже йде *Європа, що чекає на українську культуру*» (Остап Вишня, «Дещо з українознавства»), «Ще не так давно по *маршаллізованих країнах Західної Європи й Азії* були фабрики, були заводи...» (Остап Вишня, «А куди американське?»).

Значеннево місткі номен *держава* та *країна*, які протягом кількох століть семантично еволюціонували, поповнивши успадковане денотативне осереддя «місце, територія, де хто-небудь почуває себе повновладним господарем» новими семами («влада, панування», «сила, могутність», «опора, підтримка», «міцність»), «апарат політичної влади в суспільстві» тощо), активно функціонують у медичному дискурсі та репрезентують указаний семантичний спектр. Часто лікарі-письменниками використовують номен *народ* та атрибутив *народний*. Іноді ці лексичні одиниці вживаються разом: «Адже сьогодні *кожен з нас повинен спитати самого себе: хто я? звідки я? що корисного я зробив для держави, для народу? Куди я йду і чого я домагаюсь?*» (Щербак Ю., «Лікарі»).

Лексико-семантична група «Ліричність». Серед ментальних риписів української лінгвостильності чільне місце посідають емоційність та чуттєвість. Н. В. Гуйванюк інтерпретує їх складниками загального характеру українців і шеренгує з релігійністю, побожністю, ввічливістю, ласкавістю, шанобливістю та взаємоповагою [1]. Справді, почуттєве начало українців повсякчас

превалювало над раціональним, а емоційні прояви досить часто керували їхньою свідомістю і поведінкою. Транслюють таку душевність і щирість емотиви. Лікарі-письменники активно послуговуються номенами базових емоцій людини: радості, здивування, горя, печалі, гніву, обурення, страху, жаху, ніяковіння, сорому. Ранжування вказаних почувань на позитивні й негативні експліковано в дискурсі словами, маркованими знаком «+» та «-».

Денотативний компонент лексеми *радість* виражає «почуття задоволення, вітху, приємність» [5]. Емоційну піднесеність та життєствердне відображення дійсності репрезентують об'єднані позитивною семантикою словесні одиниці, між якими виникають парадигматичні відношення синонімії, зокрема *радість, радощі, утіха, відрода, триумф, насолода, задоволення, раювання, щастя, блаженство, благодать, веселість* тощо: «*Тепер вигляд їх повертав його до тихої радості праці*» (Бейлін П., «Найдорожче»), «*Нез'ясована веселість звільнила душу від пут неспокою*» (Волик О., «Одного разу в Дніпропетровську»).

Оприявнюють семи «вияв радості, задоволення, нервового збудження» [5], «веселитися, радіти, бути у веселому, радісному настрої; виражати веселий, радісний настрій і т. ін.» [5] лексеми *сміх, регіт, реготання, гоготання, хихоньки (хіхоньки), сміхи; сміятися, реготати, хихикати (хіхикати), гижикати*. Вони інтенсифікують емоцію вітху: «*Він стиха розсміявся, коли Роксана відсунувшись, приклала до ранки ватяну кульку і діловито зігнула отерплу руку в лікті*», «*Розреготався гучніше від думки, що страшне позаду...*» (Волик О., «Тисяча і одна ніч»).

Надмірну чуттєвість, мрійливість і сентиментальність українців репрезентують демінутиви. Активне вживання лексем зі зменшено-пестливим значенням посвідчує прагнення забарвити оцінно висловлення. У проаналізованих зразках фіксуємо вияв ствердого ставлення до людей, природи, явищ повсякдення, процесів, станів, речей тощо: «*З невеличкого округлого віконця, розташованого з боку фасаду, на горіще проникало слабке світло*» (Щербак Ю., «Як на війні»), «*Личка рожеві, неначе у відблисках зорі*», «*Уривчастий тонесенький звук. Через рік він віділлється у формочки слів*» (Бейлін П., «Найдорожче»).

Емоційність, експресивність, оцінність експлікують слова, в семантичній структурі яких конотативний компонент превалює над денотативним. Ніжні іменування – афектоніми – створюють атмосферу доброзичливості, привітності й ласкавості та фокусують у собі потужний прагматичний потенціал – здатність вплинути на реципієнта. Дослідниця О. І. Мокляк надає цим одиницям статус прагмем та акцентує на їхній експресивній основі [3]. Активно вживаються афектоніми і в медичному дискурсі. При цьому

вони можуть бути спрямовані на різних адресатів: «*Настенько, подай лікареві стілець*» (Бейлін П., «Найдорожче»), «*Джекосько! Спи, голубчику!*» (Остап Вишня, «Бекас»).

Реєстр словесних репрезентантів емоційності употужнюють емотиви на позначення негативних емоцій: *печаль, відчай, журба, туга, сум, смуток, скорбота, жалоба, гнів, біль, обурення, роздратування, страх, боязнь, жажіття, нещастя* та ін. Указані лексеми об'єднані семантикою суму, прикрості, печалі, душевного болю, яку вони транслюють у дискурсі: «*От... нещастя... Схотілось йому... І де він випав, чудак?*» (Микитенко І., «Вуркагани»), «*Це був виклик стражданням, виклик болю*» (Бейлін П., «Найдорожче»).

Лексико-семантична група «Кардоцентризм». «Філософія серця» – стрижень вітчизняної світоглядної думки. Пов'язано це передовсім із неабиякою душевністю, щирістю і щедрістю українців. Унікальна ідея кардоцентризму, яка проявляється в емоційності, сентиментальності, чутливості й надзвичайній любові до природи, ґрунтується на переконанні, що «в житті людини, в її світогляді, основну роль мотиваційну і рушійну відіграють не розумово-раціональні сили людини, а скоріш сили її емоційного почуття, або, образно кажучи, сили людського серця» [6]. Тож аргументи на користь тенденції дослухатися до серця ще раз потверджують перевагу духовно орієнтованого над раціональним. Така полярність, або синкретизм, утілюється на мовному рівні. У проаналізованих дискурсивних зразках кардоцентризм українців вербалізовано лексико-семантичною групою, в осередді якої – слово-ядро *серце*. Слововірний потенціал лексеми *серце* забезпечує розширення меж семантичної групи, а потужний арсенал дериватів дає змогу письменникам-лікарям обирати влучний варіант зі словесного інструментарію – експлікантів загального інваріантного значення «символ зосередження почуттів, настроїв, переживань; символ любовних почуттів, любовної прив'язаності; внутрішній психічний світ людини, її настрої, переживання, почуття» [5].

З-поміж найуживаніших лексем, які формують слововірне гніздо з центром *серце* вирізняємо *серденько, сердега, милосердя, сердечний, добросердечний, щиросердний, добросердний, милосердний, простосердний, простосердечний, сердобольний, сердечно* та ін. Безумовно, вказані деривати різняться за семантичною місткістю, утім, усі без винятку употужнюють реєстр продуктивних репрезентантів указаної ментальної характеристики: «*Прикро, але цю норму мав забезпечувати сердега-батько...*», «*Сьогодні хочу ще раз сердечно привітати мого найдорожчого Назарчика з днем його народження*» (Березовський О., «Інтернаймичка»).

Фіксуємо приклади актуалізації різних узуальних значень лексеми *серце*. У дискурсі часто актуалізуються семи «символ зосередження по-

чуттів, настроїв та переживань людини», «символ любовних почуттів»: «Від запаху опалого листя Жаданові защеміло в серці» (Щербак Ю., «Лікарі»), «Я розгублено привітався, вона відповіла, щось мені сказала, і враз **серце моє стислось**, у скронях застукотів тугий пульс» (Заєць В. А., «Машина забуття»). Наведені приклади пересвідчують у тому, що вказаний смисл виражено через семантичне оточення слова *серце*.

У розглядуваних фрагментах дискурсу експліковано ще одне релевантне значення лексеми *серце* – «внутрішній психічний світ людини, її настрої, переживання, почуття»: «Читання про Вас приносить щастя **втомленому серцю**» (Бейлін П., «Найдорожче»), «**Серце, сповнене гордого захвату, натхненно працювало в розхристаних грудях, бронзова голова палата сміливою радістю**» (Микитенко І., «Вуркагани»).

Результати нашого дослідження доводять, що в медичному дискурсі художньої літератури репрезентовано стрижневі особливості світоглядних настанов та емоційно-ціннісних орієнтирів українців. Насиченість проаналізованих фрагментів лексемами, що експлікують специфічні для українського етносу етноментальні характеристики, – релігійність, антеїзм, ліричність, кардоцентризм, патріотизм – свідчення тісного взаємозв'язку мови і ментальної культури. Відмежувати особливості життєвої практики від етнокультурних універсалій неможливо або ж украй важко. Тому в проаналізованих творах уміло поєднано відтворення колізії сюжету, пов'язаного з образами лікарів, та строкату гаму етнічних рис українця.

Ця праця лише окреслює потужний потенціал

Реферат

ПРОЯВЛЕНИЕ УКРАИНСКОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ В МЕДИЦИНСКОМ ДИСКУРСЕ
(НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПИСАТЕЛЕЙ-ВРАЧЕЙ)

Жовнир М. Н.

Ключевые слова: медицинский дискурс, языковая картина мира, ментальность, лексика, лексема, лексико-семантическая группа.

Цель этой статьи – исследование лексических идентификаторов украинской ментальности в медицинском дискурсе. Материалом исследования послужили произведения украинских писателей-врачей. В работе использованы общенаучные и специальные методы и приемы лингвистических исследований: дескриптивный метод, дефиниционно-компонентный анализ, контекстуальный анализ, методика дискурс-анализа, элементы социолингвистического анализа. В статье указано на релевантность изучения лингвальных, когнитивных и прагматических параметров медицинского дискурса в тесной связи с базовыми ментальными характеристиками украинского этноса. Проинтерпретированы и систематизированы теоретические основы исследования ментальности. В работе ментальность подана совокупностью эмоционального и рационального мировосприятия, которая содержит общие этнические культурные нормы, базовые ценности, поведенческие каноны, исконные традиции и жизнеутверждающие убеждения той или иной народности. Кроме этого, определены базовые характеристики ментального профиля украинца: религиозность, антеизм, патриотизм, лиричность, кардоцентризм. В поле зрения автора – лексический ярус современного украинского языка. Определено, что проанализированные фрагменты содержат значительное количество экспликантов ментальных качеств, свойственных представителям украинского этноса. Предложены и проанализированы языковые репрезентанты таких лексико-семантических групп: «Религиозность», «Антеизм», «Патриотизм», «Кардоцентризм», «Лиричность». Анализ материала показал, что в дискурсе писателей-врачей украинцы представлены набожными, эмоциональными, чувственными людьми. Патриотизм, стремление к миру и справедливости дополняют палитру этнических характеристик представителей украинского народа.

студіювання медичного дискурсу на українськомовному матеріалі. Надалі цікавим і науково актуальним видається поглиблене вивчення та багатовимірний опис дискурсу вітчизняних лікарів-письменників у контексті сучасних лінгвістичних наукових парадигм.

Література

1. Гуиванюк Н. В. Мовна толерантність як соціолінгвістична категорія / Н. В. Гуиванюк // Вісник Львівського університету. Сер. : Філологічна : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 38, ч. 2. – С. 37–46.
2. Лещенко Т. О. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних студентів медичних ВНЗ засобом української пісні / Т. О. Лещенко, І. В. Самойленко, В. Г. Юфименко // Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть: до 70-ліття від дня народження Березини української пісні : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 253–263.
3. Мокляк О. І. Лінгвопрагматичні характеристики українських афектонімів [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. І. Мокляк ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К., 2015. – 20 с.
4. Пустовіт В. Ю. Медичний дискурс художньої літератури / В. Ю. Пустовіт // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. – 2016. – Вип. 7. – С. 102 – 110.
5. СУМ, 1970: Словник української мови : в 11-ти т. / І. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – 11 т.
6. Ярмусь С. О. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії / С. Ярмусь // Збірник праць ювілейного конгресу у 1000-ліття хрещення Руси-України. – Мюнхен: УВУ, 1988–1989. – С. 402.

Джерела

1. Бейлін П. Ю. Повівори зі мною лікарю : повісті, есе / П. Ю. Бейлін. – К.: Дніпро, 1982. – 564 с.
2. Березовський О. І. Інтернаймичка. Дочка чи пасербиця Європи? : Роман / О. І. Березовський. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 320 с.
3. Микитенко І. К. Вуркагани : повість / І. К. Микитенко. – Харків: Веста; Ранок, 2004. – 320 с.
4. Остап Вишня. Твори в 5 томах / Остап Вишня. – Київ: Дніпро, 1974 –1975 [Електронний ресурс] / Остап Вишня. – Текст. дані. – Режим доступу: http://library.kpi.ua:8991/F?func=find-b&request=000379388&find_code=SYS. – Дата звернення: 3.02.2018. – Назва з екрана.
5. Щербак Ю. М. Лікарі : Роман, повість, оповідання. – К.: Дніпро, 1990. – 623 с.

Summary

MANIFESTATION OF UKRAINIAN MENTALITY THROUGH MEDICAL DISCOURSE
(ON THE MATERIAL OF FICTION WRITTEN BY UKRAINIAN WRITERS-DOCTORS)

Zhovnir M. M.

Key words: medical discourse, linguistic view of the world, mentality, vocabulary, lexeme, lexical-semantic group.

This research is aimed at investigating lexical markers of Ukrainian mentality in the medical discourse. For this purpose we analyzed the fiction written by Ukrainian doctors. The methodology of this research included descriptive method, definition and component analysis, contextual and discourse analysis, elements of sociolinguistic analysis. The author made an attempt to analyze the peculiar functioning of medical discourse and to detect a close connection between the mentality and discourse. The paper is focused on the relevance of studying the linguistic, cognitive and pragmatic parameters of medical discourse in close connection with the basic mental characteristics of the Ukrainian ethnic group. The paper interpreted and systematized relevant theoretical data published in recent years. It has been found out that mentality is a balanced combination of emotional and rational world perception that contains general ethnic cultural norms, basic values, behavioural rules and standards, original traditions and life-affirming beliefs of the nation. The basic characteristics of the mental profile of Ukrainians (religiosity, antaeuism, patriotism, lyricism, cordocentrism) have been outlined. Much attention has been paid to studying lexical material of the Ukrainian language. The investigation has shown the pieces of artwork analyzed contain a significant number of markers reflecting Ukrainian ethnic identity. The research has revealed a range of important lexical-semantic groups of linguistic markers of the Ukrainian mental traits, which distinguish Ukrainians from other nations, e.g. «Religion», «Anteyism», «Patriotism», «Cordocentrism», «Lyricism». The prose of Ukrainian writers describes Ukrainians as pious, emotional, lyrical persons. Their patriotic feelings and the hyperbolized desire for peace and justice complement the variegated range of Ukrainian ethnic features.

UDC 616.31-053.2:614.253

Padalka A. I., Kostenko V. G., Sheshukova O. V.

SPECIFICS OF APPLYING ETHICAL PRINCIPLES IN PEDIATRIC DENTAL PRACTICE

HSEI of Ukraine "Ukrainian Medical Stomatological Academy", Poltava

Adhering to the principles of medical ethics and deontology is important in effective communication between doctors and patients and thus reaching the full compliance. Developing and choosing the most effective approaches to the management of young patients at the dentist's is one among the most relevant and challenging issues of health care that is determined by a number of physiological and psychological characteristics of children at different age levels. Being a highly skilled professional, perfectly handling the latest technologies and techniques, a paediatric dentist should have knowledge regarding children psychology and competencies to win child's favour. The dentist should be very watchful and sensitive not only to children, but to their parents or family members as well in order to avoid or to lessen psycho-emotional conflicts. This work is aimed to analyze and to assess the significance of the main issues and principles of medical ethics and deontology in the paediatric dental practice. To provide a highly qualified medical care to children, a dentist should have not only deep theoretical background, be quite skilful in applying proper techniques; the dentist should also understand the psychology of the diseased child and his or her parents, to clearly realize the ethical problems existing in this area. The doctor's skills to calm down or encourage the child, to inform parents about diagnostic methods, peculiarities of treatment plan, occurrence of possible complications, and at the same time to cheer them up and obtain full compliance regarding the treatment are considered as mandatory ethical professional requirements. The key characteristics of applying deontology principles in paediatric dental practice consists in necessity to introduce special child-friendly communicative skills based on the knowledge of age psychological peculiarities. The dentists must remember that failing to communicate with the children and their parents is a major factor in their dissatisfaction. Not only making correct diagnosis, but also the successful treatment outcomes depend on well built-up communication and thus, mutual complete understanding between doctors and young patients.

Key words: ethics, deontology, paediatric dentists, children.

Developing and choosing the most effective approaches to the management of young patients at the dentist's is one among the most relevant and challenging issues of health care that is determined by a number of physiological and psychological characteristics of children at different age levels. Being a highly skilled professional, perfectly handling the latest technologies and techniques, a paediatric dentist should have knowledge regarding children psychology and

competencies to win child's favour. Moreover, a dentist should be very watchful and sensitive not only to children, but to their parents or family members as well in order to avoid or to lessen psycho-emotional conflicts; in case of clash dentists should act with tolerance, tact and patience. Therefore, ethics and deontology are important predispositions to build up effective therapeutic interaction between a physician and a patient.